

TÜRKİYE-AB KARMA PARLAMENTO KOMİSYONU

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2001-1663

TBMM
Kütüphanesi

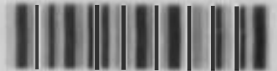
TÜRKİYE-AB KARMA PARLAMENTO KOMİSYONU

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

TBMM
Kütüphanesi

Yer : 2001-1663
Yıl :
Cilt :
Ksm :
Kop :
Dmbs : *200102577*

ANKARA
EKİM 2000

Ö n s ö z

Günümüzde demokrasi ile yönetilen ülkelerde halkın temsilcisi durumundaki parlamentoların bilgilendirilmeleri hususu büyük önem taşımaktadır. Genellikle, ülke yönetimi ile ilgili güncel bilgiye ulaşma konusunda hükümetler daha avantajlı konumda bulunmakta, parlamentoların bilgiye ulaşımı hükümet servislerine soru sorma ve bilgilenme gibi dolaylı yollardan gerçekleşmektedir. Parlamentoların bünyelerinde kurulan araştırma komisyonları aracılığı ile yürütülen doğrudan bilgi edinme girişimleri ise, yalnızca ülkenin ekonomik, siyasal ve toplumsal hayatını büyük ölçüde etkileyen "olağanüstü" durumlarda söz konusu olmaktadır. Bu durum "halkın yönetimi" olarak tanımlanan demokrasilerde ülke yönetimi ile parlamentolar arasında bir "bilgi dengesizliği" olgusuna işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, güncel bilgiye ulaşmadaki dezavantajlı konumları nedeniyle parlamentolar, ülke meselelerinin çözümüne gerektiği gibi dahil olamamakta ve bu nedenle demokratik denetimde eksiklikler meydana gelmektedir.

Bu tespitten hareketle, TBMM üyelerinin de ülke gündeminde bulunan konularda doğrudan ve yeterli bilgiye ulaşma imkanına kavuşturulmaları gerekmektedir. Meclisimiz, bilgiye ulaşma, değerlendirme ve yayma konularına gereken önemi vermelidir. Ancak bu şekilde milletvekillerimizin karar alma sürecine demokratik katkılarını sağlamak mümkün olacak ve "devlet" yönetimi yalnızca bürokratik bir ilişkiler bütünü olmaktan ileri

gidebilecektir. Bu, aynı zamanda, Türk vatandaşlarının ülke yönetimine doğrudan katılım imkanının artırılması anlamına gelmektedir. Daha demokratik bir geleceğe sahip olmanın yollarından biri budur.

Yukarıda anlatılanların ışığında, Meclis Başkanlığı olarak yeni yasama yılı süresince bilgilendirme faaliyetlerine özel önem vereceğimizi belirtmek isterim. Bu kapsamda, Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu tarafından hazırlanan bu çalışmanın bir ilki gerçekleştireceğine inanıyorum. Ülkemizin Avrupa ile uyum sürecine ışık tutacak nitelikteki bu kitapçık, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine "parlamento bakış açısı"ndan yaklaşmakta ve düzenli/tutarlı bilgi içermektedir. Türk kamuoyunda, Avrupa Birliği'nin ne olduğu ve/veya ne olmadığı konusundaki bilgi yetersizliği göz önünde tutulacak olursa, bu konuda ilerde yapılacak bilgilendirme faaliyetlerinin önemi daha iyi anlaşılabacaktır.

Bu çalışmanın, yalnızca Avrupa Birliği konusunda değil, ülke yönetimini ilgilendiren tüm konularda uzmanlarımız tarafından gerçekleştirilecek benzer faaliyetlere örnek teşkil etmesini diler, saygılarımı sunarım.

Ömer İZGİ

TBMM Başkanı

Ö n s ö z

Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin adaylığının tescil edilmesi ertesinde, Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerimiz yeni bir döneme girmiş bulunuyor. Türkiye'nin iç ve dış sorunlarını çözme yolunda önemli adımlar attığı, bölgesinde hatırı sayılır bir güç olarak ortaya çıktığı şu günlerde, adaylığın "gerçekçi" bir şekilde tescil edilmesi oldukça önemli bir anlam taşımaktadır: Ülkemizin Avrupa aile fotoğrafına girmesi, Cumhuriyetin ilanından bu yana izlenen Batıya yönelik politikaların karşılık gördüğünün ve bundan sonra da AB'nin desteği ile devam ettirileceğinin işaretini vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana Avrupa ile bütünleşmeyi çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın bir aracı olarak görmüştür. Bu anlamda, AB'ne adaylığımızın ilan edilmesiyle ulaştığımız nokta, hem Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yüzünü Batıya çeviren ülkemiz, hem de bölge istikrarı açısından kazanç olmuştur. Ancak, adaylık statümüzün tescili bir son değil, bir başlangıçtır. AB ile geçmişte üçüncü ülke sıfatıyla sürdürdüğümüz ilişkiler, bundan böyle müttefikten de öte bir şekil alacağından, adaylık sürecinde yapılması gereken işler, kuşkusuz, kapsamlı ve yoğun olacaktır.

Tam üyelik yolunda göstereceğimiz başarı, güçlü bir ekonomik yapıya sahip olmak yanında, Avrupa normlarını iç düzenimizde geçerli kılmamıza ve bunları gerektiği şekilde uygulamamıza bağlı olacaktır. Bunun için de entegrasyonun her aşā-

masında toplumun çeşitli kesimlerinin katılımının sağlanması gerekmektedir. AB'ne sadece devlet ve onun kurumları olarak değil, fakat tüm toplum olarak katılmamız söz konusudur: Birliğe katılım, teknik, bürokratik, hukuki, siyasi ve ekonomik olmanın yanı sıra toplumsal bir anlam taşımaktadır.

Elinizdeki bu çalışma ile, Türkiye ve Topluluk arasındaki ilişkilerin geçmişten günümüze kadar olan seyrinin incelenmesine çalışılmıştır. Böyle bir çalışmanın hazırlanmasındaki amaç, TBMM üyelerinin AB ile ilişkiler konusunda bilgilendirilmesi ve bu yolla, tam üyelik sürecinde gerekli ve yeterli bir demokratik denetimin sağlanmasıdır. Meclisimizin Avrupa ile entegrasyon konusunda gerçek anlamda yönlendirici bir rol oynaması, milletvekillerimizin gerektiği gibi bilgilendirilmesi ile mümkün olacaktır. Tam üyelik hazırlıkları sadece bürokratik bir süreç, bir etkinlik olarak görülmemeli; Türk halkının çeşitli kesimlerinin sözcüsü konumundaki TBMM üyelerinin, fikirleri ve katkıları ile güncel tartışmalara ve karar alma sürecine katılmaları sağlanmalıdır.

Bu mütevazı kitapçığın, AB'ne tam üyelik süreci hakkında TBMM üyelerinin bilgilendirilmesi amacıyla gelecekte yapılacak çalışmalara rehberlik etmesini diler, hepinize saygılarımı sunarım.

Doç. Dr. Kürşat ESER

Aksaray Milletvekili

Türkiye- Avrupa Birliği

Karma Parlamento Komisyonu

Eş Başkanı

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	9
TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	10
GENEL	10
<i>Helsinki Zirvesi Öncesi</i>	10
<i>Helsinki Zirvesi ve Sonrası</i>	12
Uluslararası Arenada Türkiye'nin Artan Önemi	14
Helsinki Başkanlık Bildirisinin İçeriği	15
Kopenhag Kriterleri, Katılım Ortaklığı ve Ulusal Plan	19
İlişkilerdeki Son Durum	21
MALİ İLİŞKİLER: TUTULMAYAN SÖZLER	22
TÜRKİYE'NİN AVANTAJLARI	25
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	27
EKLER	28

GİRİŞ

Türkiye'nin 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) yaptığı ortak üyelik başvurusu ile başlayan Avrupa serüveni, geride kalan kırk yılı aşkın zaman içinde hiçbir dönemde sorunsuz olmamıştır. İlişkiler kimi zaman ekonomik/teknik zorluklar ve çoğu zaman da siyasi nedenlerle kesintilere uğramış ve tekrar canlandırılması zaman almıştır. Buna rağmen, ortaklık anlaşmasının öngördüğü aşamalara erişilmiş, bir gümrük birliği kurulmuş ve ardından Helsinki Zirvesi ile ülkemizin tam üyeliğe adaylığı resmen ilan olunmuştur. Bu anlamda Helsinki Zirvesi, iki taraf arasındaki ilişkilerin mahiyetini değiştiren bir dönüm noktasıdır: Türkiye artık "diğerleri"ne değil, Avrupa'da oluşan "biz" kavramına dahildir.

Bu çalışmada, genel olarak, geçmişten günümüze Türkiye-Topluluk ilişkileri incelenmektedir. İlk bölümün birinci kısmı, ilişkilerin Helsinki Zirvesi öncesi ve sonrası genel durumunu ele almaktadır. Bu kapsamda, Lüksemburg Zirvesi ertesinde meydana gelen gelişmeler, adaylığımızın kabulü, Helsinki belgesinin içeriği, tam üyelik konusunda yapılması gerekenler gibi konular incelenmektedir. İkinci kısımda ise, özel olarak mali işbirliği konusuna eğilinmektedir. Türkiye'nin tam üyelik sürecinde sahip olduğu avantajların altının çizildiği ikinci bölümde, AB ile halen katılma müzakerelerini sürdürmekte olan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) ile ülkemiz arasında ekonomik ve siyasal alanda bazı karşılaştırmalara yer verilmektedir. Çalışmada son olarak, ilişkilerin mevcut durumu ve gelecekte alacağı şekil ile ilgili olarak bazı genel değerlendirmeler yapılmaktadır.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

GENEL

Helsinki Zirvesi Öncesi

1958 yılında Roma Antlaşması ile 6 üyeli bir topluluk olarak kurulan Avrupa Birliği (AB) bugün üye sayısını 15'e ulaştırmış ve dünya üzerindeki en büyük ekonomik güç haline gelmiştir. Özellikle Maastricht Antlaşması ile siyasi ve ekonomik entegrasyon yolunda önemli adımlar atan Birlik, 90'lı yılların başında ekonomik ve siyasi rejim değişikliğine gitmiş olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini (MDAÜ) 1995 yılından itibaren genişleme stratejisi içerisinde değerlendirmiş ve önümüzdeki dönemde üye sayısını artırarak, tüm Avrupa'yı kapsayan bir oluşum haline gelmeyi hedeflemiştir.

Avrupa Birliği ile ilişkiler, esas olarak, 1963 yılında imzaladığımız Ankara Anlaşması ile başlamıştır. Bir çerçeve anlaşma niteliğindeki bu belge, Topluluk ile gelecekte kuracağımız ilişkilerin hukuksal temelini oluşturmuş ve Türkiye'nin tam üyelik perspektifini açıkça ortaya koymuştur. Durum böyle olmakla beraber, Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerimiz pek düzenli bir seyir göstermemiş, gümrük birliğine giden yoldaki teknik ayrıntıları belirleyen Katma Protokolün uygulaması, özellikle 1970'lerin ikinci yarısından itibaren kesintilere uğramış ve hatta siyasi ve ekonomik ilişkiler donma noktasına gelmiştir. Ancak, Ankara Anlaşması'nın temel amacı olan Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği hedefinden hiçbir zaman vazgeçilmemiştir. İlişkilerin yeniden canlanması 14 Nisan 1987 tarihinde yaptığımız tam üyelik başvurusu ile olmuştur. O sıralarda Türkiye, 1980'lerin başından itibaren benimsediği yeni ekonomi politikası ve bu kapsamda ihracata dönük kalkınma hamlesinin meyvelerini yavaş yavaş almaya başlamıştı. Avrupa Topluluğu da Tek Pazar süreci ile canlanmaya başlamış ve gelişen Türkiye'nin ilgisini yeniden cezbetmiştir.

Türkiye'nin tam üyelik yönündeki bu ilk girişimi sonrasında, AB Komisyonu 18 Aralık 1989 tarihinde sunduğu raporda Türkiye'nin

mevcut ekonomik ve siyasi durumunun katılma müzakerelerinin başlamasına elverişli olmadığı, ancak taraflar arasındaki işbirliğinin yürürlükte bulunan ortaklık anlaşması çerçevesinde geliştirilerek sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiş; bunlara ek olarak, Topluluğun söz konusu dönemde yeni katılma müzakerelerine başlamasının uygun olmadığını vurgulamıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğunun ortaya konulması, ilişkilerin "ikinci baharı" olması bakımından önemlidir. Siyasi diyalog yeniden başlamış, teknik komiteler toplanmış ve 1996 yılı başında gümrük birliğine dayanan 'son döneme' girilmiştir. Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı Kararı ile hayata geçirilen Gümrük Birliği, geleceğe dönük perspektifi ve kapsadığı politika alanları (rekabet kuralları, devlet yardımları v.b.) itibarıyla, temel gümrük birliği tanımından daha ileri düzeyde bir entegrasyon öngörmekte olup, Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğe hazırlanmasında önemli bir aşamayı teşkil etmektedir.

Bununla birlikte, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen ve AB'nin genişleme sürecinin başlatılmasına ilişkin kararların alındığı Lüksemburg Zirvesinde, Türkiye'nin Topluluğa katılma konusunda ehil olduğu teyit edilmiş ve ayrıca diğer başvuran ülkelerle aynı kriterlere bağlı olarak muamele göreceği belirtilmiş ise de, adaylık statümüz resmen tescil edilmemiştir. Buna ek olarak, Türkiye için bir katılım öncesi stratejisi (pre-accession strategy) belirlenmemesi ve buna bağlı olarak aday ülkelerin faydalanacağı katılım ortaklığı (accession partnership) kapsamındaki imkanlardan yararlanılmaması, diğer aday ülkelerle karşılaştırıldığında, AB'nin ülkemiz aleyhine ayrımcı bir tutum izlediğine işaret etmiştir. Bu nedenlerden dolayı, zirve ertesinde Türkiye-AB ilişkilerinde durgun bir döneme girilmiştir. Türkiye, AB ile olan ilişkilerini bir anlamda dondurmış ve kesilen siyasi diyalogun yeniden canlanabilmesi için AB tarafından olumlu adımlar beklendiğinin altını çizmiştir.

Taraflar arasındaki ilişkilerde başlayan olumsuz bu süreç, sonraki dönemde, AB Komisyonu'nun ilişkilerin geliştirilmesi ve Gümrük

Birliğin derinleştirilmesi amacıyla hazırladığı "Türkiye için Avrupa Stratejisi" (European Strategy for Turkey) adlı belge üzerindeki teknik görüşmelerin başlaması ile bir ölçüde aşılmıştır. Söz konusu belgede tarımdan telekomünikasyona, hizmetlerin serbest dolaşımından sınai işbirliğine kadar geniş bir yelpazede ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye'nin aşamalı olarak Topluluk programlarına katılımının sağlanması ve mali işbirliği mekanizmalarına yeniden işlerlik kazandırılması gibi hususlar yer almıştır.

Buna ek olarak, Haziran 1998 tarihli Cardiff Zirvesinde, diğer aday ülkeler yanında Türkiye için de, Ankara Anlaşması'nın 28inci maddesi¹ ve Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirgesi çerçevesinde ilerleme raporları hazırlanması kararlaştırılmış ve böylece ülkemiz de bir anlamda "izleme prosedürü" ne dahil edilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye hakkındaki ilk yıllık izleme raporu 4 Kasım 1998 tarihinde, ikincisi ise 13 Ekim 1999 tarihinde açıklanmıştır. Söz konusu raporlar, Türkiye'nin, ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda göstermiş olduğu gelişimi göz önüne sermesi ve aynı zamanda AB'nin ülkemize bakışını yansıtması bakımından önemlidir. İlerleme raporları, aynı zamanda, ülkemizde özellikle Helsinki Zirvesi ertesinde hız kazanan tam üyelik hazırlıklarına esas teşkil edecek hususları da içermektedir.

Helsinki Zirvesi ve Sonrası

1999 yılı Aralık ayında yapılacak Helsinki Zirvesine yaklaşıırken AB'nin tutumunda gözle görülür bir yumuşama hissedilmeye başlamıştır. Lüksemburg'dan sonra toplanan diğer zirve toplantılarından farklı olarak, Türkiye'nin adaylığına sıcak bakıldığını gösteren mesajlar birbiri ardına gelmeye başlamıştır. Bu mesajlardan en önemlisi, Türkiye'nin Topluluğa katılması önünde en büyük engellerden biri olarak görülen Avrupa Parlamentosu (AP) tarafından 2 Aralık 1999 tarihinde alınan karar olmuştur. Helsinki Zirvesi hakkındaki bahse konu kararın Türkiye ile ilgili bölümü aşağıdaki gibidir:

(1) 28. Madde, Ankara Anlaşmasının işleyişinin, Topluluğu kuran Anlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akıttarafların, Türkiye'nin Topluluğa katılma olanağını inceleyeceğini hukme bağlamaktadır

[Avrupa Parlamentosu, ...]

Avrupa Konseyi'nin, üyeliğe başvuran ülkeleri iki sınıfa ayıran 'gücendirici' ayrımı sona erdirmesini, ve Komisyon tarafından 13 Ekim 1999 tarihinde getirilen ve genişleme politikasını Parlamento'nun teklif ettiği 'yarış modeli' çizgisine getirecek olan 'esnek, çok-hızlı ve tamamen hak edişe dayanan' bir genişleme stratejisinin yolunu açacak tavsiyeleri benimsemesini ister;

Komisyon ve Konsey'in, gerek katılma öncesi stratejilerinin uygulanması gerekse katılma görüşmeleri sırasında, başvuran ülkelerin, çevrenin korunması, enerji güvenliği, azınlıkların korunması, cinsiyet ayrımcılığı ve iltica ve göç politikası alanlarındaki sosyal gelişimlerine özel önem atfetmelerini ister;

Kullanılabilir mali kaynakların, yerel ve bölgesel toplulukların özel ihtiyaçlarına uygun biçimde küçük ölçekli altyapı projelerine yatırım yapılmasını sağlayacak şekilde yeniden yönlendirilmesi görüşünü benimser;

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine başvurma konusundaki ehliyetini kabul eder, fakat Türkiye Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmekten halen uzak bulunduğundan dolayı görüşmelerin açılmayacağını vurgular. Ayrıca, aday bir ülke olarak Türkiye'nin, bu kriterlerin yerine getirilmesi yolunda -özellikle insan ve azınlık hakları konularında- 'açık ve doğrulanabilir' bir ilerleme sağlaması ve Türkiye tarafından alınacak önlemlerin genel bir değerlendirmesi ile gerekli olan reformların ne şekilde yapılacağını içeren 'açık bir yol haritası' çıkarması zorunda olduğu hususunda ısrar eder;

Konseyin, Akdeniz havzasında kalkınma ve istikrarın sağlanması için barış ve ekonomik işbirliğinin gerçekleştirilmesini amaçlayan Barselona sürecinin daha ileri götürülmesi ve yoğunlaştırılması hakkındaki gerekli kararları almasını ister;

Güney Avrupa için İstikrar Paketi'nin tam olarak ve hızlı bir şekilde uygulanması konusundaki yükümlülüğünü tekrar teyit eder.

Peki, AB'nin -özellikle de AP'nun- Türkiye'ye bakışını Helsinki Zirvesi öncesinde değiştiren ne olmuştur? Lüksemburg Zirvesinde Türkiye'yi aday ülkeler arasına almayan AB, geçen iki yılın ardından neden bu kararından vazgeçmiştir?

Uluslararası Arenada Türkiye'nin Artan Önemi

Helsinki Zirvesi ile Avrupa Birliği, 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde yapılan tarihi hatayı düzelterek, 36 yıllık ortağı Türkiye'nin adaylık statüsünü tescil etmiştir. AB tarafındaki bu yaklaşım değişikliğinin, büyük ölçüde, ülkemizin geçen yüzyılın son yıllarından itibaren yükselme eğilimi gösteren bölgesel ve ekonomik öneminden kaynaklandığını iddia etmek yanlış olmayacaktır:

Bir kere, Türkiye'nin sahip olduğu jeostratejik önem geçen yüzyılın sonunda meydana gelen birtakım olaylarla artmıştır. Avrupa ve Asya arasında siyasi, ekonomik ve sosyal sınırların ortadan kalkması, her türlü iletişim ve etkileşim kanallarının açılması ile birlikte ülkemiz, bu iki kıta arasında bir köprü olmaktan öteye bir buluşma noktası ve merkez işlevi görmeye başlamıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın 20. yüzyıldaki son zirvesinin Avrasya'nın başkenti olarak nitelendirilen İstanbul'da ve beklentilere uygun olarak gerçekleştirilmiş olması, Türkiye'nin bu konumunu çarpıcı bir şekilde teyit etmiştir. Söz konusu zirve kapsamında, son on yıldır üzerinde çalışılan ve tüm siyasi analistler tarafından "asrın büyük oyunu" olarak adlandırılan enerji projelerinin, Türkiye'nin istediği doğrultuda ve bölgedeki Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını güçlendirecek ve kalkınmalarını teminat altına alacak bir şekilde sonuçlanması gurur verici gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye böylece, hem bu ülkelerle mevcut ilişkilerini daha da ileri götürme imkanı bulmuş, hem de gelecek yüzyıla bir "enerji terminali" olarak girme fırsatını yakalamıştır. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye, tarihin kendisine biçtiği rol doğrultusunda genişleyen bir dış politika ufkuna erişerek yeni yüzyılda giderek daha global bir devlet haline gelmeye başlamıştır.

Türkiye'nin önemini perçinleyen diğer bir olay, güneydoğuda 15 yılı aşkın bir süre devam eden ve ülkeyi maddi/manevi zarara uğratan teröre karşı kazanılan başarıdır. Uluslararası terör faaliyetlerine destek verdikleri için "terörist ülke" olarak nitelenen yedi ülkeden üçüne komşu olduğumuz gerçeği göz önüne alınacak olursa, Türkiye'nin

başarısının küçümsenemeyeceği açıkça görülecektir. Terörle mücadelede başarı kazanılması ile birlikte, yıllardır gerçekleştirilemeyen demokratikleşme reformlarının, ekonomik ve sosyal önlemlerin hayata geçirilmesi için uygun bir ortam ortaya çıkmış bulunmaktadır. Reformlar için bir diğer cesaret verici gelişme de, ülkemizde yıllardır eksikliği çekilen siyasi istikrarın son seçimler ertesinde sağlanmış olmasıdır.

Ülkemizin AB açısından önemini pekiştiren bir diğer olgu da, sahip olduğumuz güçlü ekonomidir. Türk ekonomisi, gelişme yeteneği bakımından, uluslararası istatistiklerde dünyanın ilk 20 ekonomisi arasında gösterilmektedir. Türk sanayii, son yıllarda rekabet gücünü sürekli arttıran ve dünya pazarlarında sesini duyuran bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi ve ekonomik istikrar pekiştikçe, yabancı yatırımcılar Türkiye'ye daha fazla gelmekte, eskiden olduğu gibi tereddüt etmemektedirler.

Tüm bu gelişmeler neticesinde, Türkiye'nin, Avrupa ile Orta Doğu ve Asya arasında ihtiyaç duyulan bağlantıyı sağlayabilecek bir konumda bulunduğu, alım gücü yüksek bir pazar olduğu ve Batı Avrupa'nın güvenliği açısından çok büyük bir öneme sahip olduğu farkedilmiştir. Yukarıda sayılan hususlar, Türkiye'nin Avrupa entegrasyonu sürecine sağladığı ve sağlayacağı katkılardan sadece birkaçıdır.

Helsinki Başkanlık Bildirisinin İçeriği

AB Konseyi Dönem Başkanlığını üstlenen Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de toplanan zirvenin Türkiye'ye adaylık statüsü sağlayan sonuç bildirisi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin kapılarını açmıştır. Bahse konu zirve bildirisinde Türkiye'nin adaylığına ilişkin olarak yer verilen hususlar aşağıda sunulmaktadır:

Paragraf 4. AB Konseyi, artık 13 aday ülkeyi tek bir çerçevede bir araya getiren katılma sürecinin kapsayıcı niteliğini vurgular. Aday ülkeler, katılım sürecine eşit temelde iştirak etmektedir. Aday ülkeler, AB'nin Antlaşmalarda yer alan değerlerini ve amaçlarını paylaşmalıdır. Bu çerçevede, AB Konseyi, uyumsuzlukların, Birleşmiş Milletler Şartına uygun biçimde barışçı çözümü ilkesini vurgular ve aday ülkelerin mevcut herhangi sınır uyumsuzluklarını ve diğer ilgili konuları çözmek için ellerinden gelen tüm çabayı harcamalarını ister. Bu gerçekleşmediği takdirde, aday ülkeler, sorunu makul bir sürede Uluslararası Adalet Divanına götürmelidir. AB Konseyi, süregelen sorunlara ilişkin durumu, özellikle katılım sürecine yansımaları açısından ve bunların Uluslararası Adalet Divanı vasıtasıyla çözümünü sağlamayı teşvik için, en geç 2004 yılı sonuna kadar gözden geçirecektir. AB Konseyi ayrıca, Kopenhag AB Konseyinde ortaya konan siyasi kriterlere uyumun, katılım müzakerelerinin açılması için bir ön gereklilik olduğuna ve Kopenhag Kriterlerinin tümüne uyumun, Birliğe katılımın temelini teşkil ettiğine işaret eder.

Paragraf 9 (a). AB Konseyi 3 Aralık tarihinde New York'ta Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümünü amaçlayan görüşmelerin başlamasını memnunlukla karşılar ve BM Genel Sekreterinin, bu sürecin başarıyla sonuçlanması yönündeki çabalarına kuvvetli desteğini beyan eder. (b) AB Konseyi, siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ne katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Katılım görüşmelerinin tamamlanmasına kadar herhangi bir çözüme varılamadığı takdirde, Konseyin katılıma ilişkin kararı, yukarıdaki hususlar herhangi bir ön şart teşkil etmeksizin verilecektir. Burada Konsey, bütün ilgili unsurları dikkate alacaktır.

Paragraf 12. AB Konseyi, Komisyonun İlerleme Raporunda belirtildiği gibi, Türkiye'de son dönemdeki olumlu gelişmeleri ve aynı zamanda, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uyum doğrultusundaki reformları sürdürme niyetini memnunlukla karşılar. Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir aday ülkedir. Mevcut "Avrupa Stratejisi" temelinde Türkiye, diğer aday ülkeler gibi, reformlarını teşvik etmek ve desteklemek için bir katılım öncesi stratejisinden yararlanacaktır. Bu katılım öncesi stratejisi, insan hakları

konusuna özellikle atıfta bulunarak, katılıma ilişkin siyasi kriterlerin karşılanması yönündeki ilerlemeye ve 4 ve 9(a) paragraflarında yer alan hususlara ağırlık verilmek suretiyle geliştirilmiş siyasi diyalogu içerecektir. Türkiye, ayrıca, Topluluk programlarına ve ajanslarına ve aday ülkelerle Birlik arasında katılım süreci çerçevesinde yapılan toplantılara katılma imkanına sahip olacaktır. Önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı hazırlanacaktır. Bu ortaklık aynı zamanda, siyasi ve ekonomik kriterler ile, üye ülke olmanın gerektirdiği yükümlülükler ışığında ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin ulusal program ile bir arada, katılım hazırlıklarının üzerinde yoğunlaşacağı öncelikleri içerecektir. Uygun izleme mekanizmaları oluşturulacaktır. Türk mevzuatı ve uygulamalarının Topluluk müktesebatıyla uyumlaştırılmasının güçlendirilmesi amacıyla, Komisyon, müktesebatın analitik incelemesi sürecini hazırlamaya çağırılır. AB Konseyi, Komisyonu, katılım öncesine yönelik tüm AB mali kaynaklarının eşgüdümü için tek bir çerçeve sunmaya çağırır.

Zirve bildirisinde yer alan bu hususlar, ülkemizde, adaylık karşılığında AB'ne hayati konularda taviz verildiği tartışmalarına neden olmuştur. Helsinki belgesi ile ilgili olarak yöneltilen eleştiriler genellikle iki noktadan hareket etmektedir. Bunlar, söz konusu belgenin Türk Hükümeti tarafından müzakere edilmeden kabul edildiği ve AB'ne adaylık karşılığında Kıbrıs konusunda taviz verildiği iddialarıdır.

İlk olarak belirtilmesi gereken, Helsinki Başkanlık Belgesi, Topluluk karar alma mekanizmasının zirvesini teşkil eden AB Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından alınmış ve yalnızca AB'ni bağlayan kararlar bütünü olarak bir üçüncü taraf ile müzakere edilecek bir niteliğe sahip olmadığıdır. Diğer bir deyişle, Helsinki Belgesi, Topluluk dışı bir tarafın imzasına açılan ve imzalayan taraflar için hak ve yükümlülükler doğuran bir uluslararası anlaşma değildir. Bu nedenle Türk Hükümetinin, Birlik karar alma sürecini etkileme çabaları, münhasıran Türkiye'nin adaylığının diğer aday ülkelerle eşit koşullarda kabul edilmesi üzerine yoğunlaşmış ve bunda başarılı olunmuştur.

İkinci olarak, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz vermesi söz konusu değildir. Helsinki karar metninde, tüm aday ülkelerin aralarındaki çözüme ulaştırılamayan sorunları Uluslararası Adalet Divanına (UAD) götürmeleri tavsiye edilmektedir. Metinde geçen 2004 tarihi de çözüme bağlanamayan konuların UAD'na götürülmesi gereken son tarihi belirtmemektedir. Bu tarih, AB Konseyi'nin anlaşmazlık konularını gözden geçirme sürecini başlatacağı ve taraflara tavsiyelerde bulunacağı tarihi belirtmektedir. AB Konseyi, bu incelemesi çerçevesinde, konuyla ilgili tüm unsurları göz önünde bulunduracaktır. Bu kapsamda, Türkiye'nin Londra ve Zürih Anlaşmalarından kaynaklanan, garantörlük hakları da dahil olmak üzere, tüm ilgili unsurları değerlendirecektir. Bunun yanı sıra, karar metninde Türk tezlerinden vazgeçilmesini empoze eden herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Nitekim, Türk Hükümeti bu konudaki tüm çekincelerini, herhangi bir yanlış anlamaya yol açmayacak şekilde ve resmi olarak ifade etmiştir.

Helsinki metnini kabul edilebilir kılan bir diğer unsur, AB Dönem Başkanlığını üstlenen Finlandiya'nın Başbakanı Paavo Lipponen'in Başbakan Bülent Ecevit'e yazdığı 12 Aralık 1999 tarihli aşağıdaki mektuptur:

Sayın Başbakan,

Bugün, Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinde yeni bir dönem açtı. Türkiye'ye diğer aday ülkelerle aynı koşullarla aday ülke statüsü tanıma konusunda oybirliği ile karara vardığımızı size resmen bildirmekten memnunluk duyuyorum.

Avrupa Konseyi toplantısında bu mektubun ekinde yer alan taslak karar metni üzerinde tartışırken, kararın 12inci paragrafında Kopenhag kriterlerine ek olarak hiçbir yeni kıstasın getirilmediğini ve 4 ile 9a paragraflarına yapılan göndermenin de katılım kriterleri ile değil, yalnızca siyasi diyaloga ilişkin olduğunu söyledim ve bu hiçbir itirazla karşılaşmadı. Katılım ortaklığı bugün alınan Konsey kararları temelinde hazırlanacaktır.

Dördüncü paragrafta yer alan 2004 tarihi, sorunların Uluslararası Adalet Divanı (UAD) aracılığıyla halledilmesi için öngörülen en son ta-

rihi değil, fakat Avrupa Konseyi'nin halli sağlanamayan tüm sorunlarla ilgili olarak bir durum değerlendirmesi yapacağı tarihi belirtmektedir.

Kıbrıs ile ilgili olarak, soruna siyasi bir czmn bulunması AB'nin nihai amacı olmaya devam etmektedir. Kıbrıs'ın katılımına gelince, konuyla ilgili tüm faktörler Konsey kararı alınırken hesaba katılacaktır.

Bu cerevede, sizi diğer aday devletlerle birlikte yarın Helsinki'de verilecek öğle yemeğimize davet ediyorum.

Paavo Lipponen

Görüldüğü zere, Finlandiya Başbakanının mektubu, Helsinki belgesinin Türkiye aleyhine hususlar içerdiği iddialarını crtmektedir. Söz konusu mektup aynı zamanda, AB Dönem Başkanlığı adına yazıldığı için Topluluk mktesebatinin bir parçasıdır. Bu husus Paavo Lipponen tarafından da teyit edilmiştir. Bu zellik ile Finlandiya Başbakanının yazdıkları AB'ni bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Kopenhag Kriterleri, Katılım Ortaklığı ve Ulusal Plan

Türkiye ile Topluluk arasında tam üyelik görüşmelerine; demok-rasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının güvence altına alınması ve Birlik rekabetine karşı koyabilecek ve yelikn getireceği yükümlülük-leri üstlenebilecek bir ekonomiye sahip olunması şeklinde özetlenebilecek olan "Kopenhag kriterleri"ne uyum sağlanması ertesinde başlanabilecektir. Bu amaca yönelik olarak calışmalar her iki tarafta da hızlı bir şekilde sürdürülmektedir.

Önümüzdeki dönemde ilk olarak, AB Komisyonu tarafından Türkiye için bir "katılım ortaklığı" hazırlanacaktır. Katılma ncesi stratejisinin temel uygulama aracı olan katılım ortaklığı, ekonomik ve siyasi Kopenhag kriterlerine uyum için yapılması gerekenler ile, AB müktesebatına uyum yükümlülüklerini içerecek ve bunlar arasından üyelik için gerekli kısa, orta ve uzun vadeli öncelikleri gösterecektir. Bu nceliklerin yerine getirilebilmesi için AB tarafından sağlanacak mali yardım da katılım ortaklığının önemli bir parçasını teşkil edecek-tir. AB Komisyonu, katılım ortaklığı belgesini Türkiye ile istişare ederek hazırlayacak, daha sonra söz konusu metin AB Konseyi tarafın-

dan onaylanarak uygulamaya konulacaktır. Bu şekliyle katılım ortaklığı, diğer aday ülkeler için de hazırlandığı gibi, Topluluk tarafından verilen tüm desteği tek bir çatı altında toplayan ve uzunluğu 20 sayfayı aşmayan bir belge olarak ortaya çıkmaktadır.

Katılma ortaklığı Türkiye tarafından hazırlanacak "ulusal program" ile tamamlanacaktır. Söz konusu metin, Türkiye'nin, Kopenhag kriterleri ve toplam 31 bölümden oluşan Topluluk müktesebatını hangi sürede ve ne ölçüde yerine getirebileceğini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan bir tür taahhütname niteliğinde olacaktır. Uyum için gerekli beşeri ve mali kaynaklar, Türkiye'nin uyum konusundaki öncelikleri ve bu önceliklerin yerine getirilmesi için düzenlenmiş bir takvimin hazırlanacak ulusal program kapsamında yer alması beklenmektedir. Yapılan görüşmeler neticesinde, ülkemiz için katılım ortaklığı belgesinin bu yıl hazırlanacak olan düzenli raporlarla birlikte Kasım ayında tamamlanması öngörülmektedir. Ulusal programın ise, katılım ortaklığı ile bağlantılı olarak, bu yıl sonunda kadar hazırlanması amaçlanmaktadır.

Üyelik görüşmelerine geçilmeden önce tamamlanması gereken bir diğer husus da, aday ülkenin mevcut hukuki ve teknik yapısının incelendiği ve Topluluk müktesebatını üstlenebilme kapasitesinin hesaplanmaya çalışıldığı "tarama süreci" (screening) dir. Bu çerçevede, hangi konudaki Topluluk mevzuatının, ne kadar süre içinde uygulamaya konulabileceği, bir geçiş sürecine ihtiyaç duyulup duyulmayacağı ve müktesebatın iç hukuka aktarımının tamamlanması ardından etkili bir şekilde uygulanıp uygulanamayacağı gibi konularda görüş alış verişinde bulunulacak ve bu suretle katılma görüşmelerinde yaşanabilecek sorunlar önceden tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bu noktada, uyum süreci içinde 31 bölüm ve binlerce sayfadan oluşan "Topluluk müktesebatı" nın üstlenilmesi konusuna dikkat çekmek yerinde olacaktır. Mevzuat uyumu, Topluluk kurallarına paralel iç hukuk düzenlemelerinin yapılmasından çok öte bir anlam ifade etmektedir. Aktarılan Topluluk kurallarının uygulanması da büyük öneme

sahip bulunmaktadır. Bu durum, gerekli kurumsal alt yapının tesis edilmesini de beraberinde getirmektedir. Görüleceği üzere, en fazla çalışmayı ve kaynağı gerektiren konular bunlardır. Siyasi tartışmaların ön plana çıktığı günümüzde bu nokta gözden kaçmaktadır. Yapılması gereken, Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerinin hayata geçirilmesi ile eş zamanlı olarak, Topluluk müktesebatının Türk hukukuna aktarılması üzerine gerektiği gibi eğilmektir.

İlişkilerdeki Son Durum

AB Helsinki Zirvesi ile ülkemizin aday ülkeler arasında yer alması ertesinde, Topluluk organları ve Türk hükümet servisleri arasındaki temaslarda gözle görülür bir yoğunluk yaşanmaktadır. Özellikle üç yıldan beri toplanamayan Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyinin 39. dönem toplantısının Nisan ayında gerçekleştirilmesi, ilişkilerin normale döndüğünün en somut işareti olmuştur. Bu toplantıda Birlik mevzuatının 31 başlığı altında gerekli çalışmaları yapmak üzere 8 adet alt komite oluşturulmuştur. Bu kapsamda, Tek Pazar ve Rekabet Alt Komitesi 23 Haziran; Ulaştırma, Çevre ve Enerji Alt Komitesi 30 Haziran; Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi de 7 Temmuz 2000 tarihlerinde ilk toplantılarını yapmışlardır. Diğer 5 komitenin toplantılarının da yıl sonuna kadar gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Söz konusu komitelerin çalışmaları katılım ortaklığı ve ulusal plan hazırlıklarına temel teşkil edecektir.

AB Komisyonu tarafından Türkiye için bir katılım ortaklığı belgesinin hazırlanması kapsamında, AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu Komiseri Günther Verheugen, 13-14 Temmuz 2000 tarihlerinde ülkemizi ziyaret ederek, katılma ortaklığı belgesi ve ülkemiz hakkındaki yıllık ilerleme raporu bağlamında görüş alışverişinde bulunmuştur. Verheugen, görüşmelerde, Türkiye'nin mevcut bazı sorunlarının çözümünün İnsan Hakları Koordinasyon Üst Kurulu tarafından hazırlanan "Kopenhag Siyasi Kriterleri Işığında Türkiye'nin Alması Gereken Önlemler" başlıklı raporda yattığını, zira bu belgenin dile getirilmesi gerekli her şeyi içerdiğini; bu itibarla, anılan raporla

ilgili olarak karar alma sürecinin hızlandırılmasını istediklerini belirtmiştir.

Diğer taraftan, ulusal planın bu yılın sonuna kadar tamamlanabilmesi amacıyla, tüm kamu kurum ve kuruluşlarımız yüksek tempolu bir çalışma içine girmiş bulunmaktadır. Doğal olarak, gerçekleştirilen çalışmaların koordine edilmesi gereği en az bu çalışmalar kadar önemlidir. Bu amaçla, 27 Haziran 2000 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen kanun ile bir "Avrupa Birliği Genel Sekreterliği" (ABGS) birimi ihdas edilmiş bulunmaktadır. Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren Genel Sekreterlik, ülke içinde AB müktesebatının üstlenilmesine yönelik çalışmaların eşgüdümü ile görevlendirilmiştir. ABGS, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile ilk koordinasyon toplantısını, Genel Sekreter Büyükelçi Volkan Vural'ın başkanlığında geçtiğimiz Eylül ayı başında gerçekleştirmiştir. Genel Sekreterlik, yapılanma çalışmalarına halen devam etmektedir.

MALİ İLİŞKİLER: TUTULMAYAN SÖZLER

Mali işbirliği, Türkiye ve AB ilişkilerinde kuşkusuz en sancılı konulardan birini teşkil etmektedir. İki taraf arasındaki ilişkilerin yıllar içinde inişli çıkışlı bir seyir göstermesi, siyasi anlaşmazlıklar ardından gelen vetolar ve bir türlü hayata geçirilemeyen yardımlar nedeniyle, mali işbirliği bir sorunlar yumağı haline gelmiştir². İki taraf arasındaki mali konular o kadar hassastır ki, diğer alanlarda yaşanan herhangi bir sorun dahi mali işbirliği üzerinde doğrudan etkili olabilmektedir.

Bu durum, bir ölçüde, iki taraf arasındaki ilişkilerin ve genel olarak da uluslararası ilişkilerin doğasından kaynaklanmaktadır: Taraflardan biri gelişme yolunda bir ülke, diğer taraf ise gelişmiş ülkelerin oluşturduğu bir topluluk olunca mali yardım konularının böylesine hassasiyet göstermesini doğal karşılamak gerekmektedir. Bu niteliği ile iki taraf arasındaki mali ilişkiler, dünyadaki kuzey-güney ve doğu-batı ayrımı ile paralellik göstermektedir.

(2) Mali ilişkilerdeki son durum için bkz. Ek Tablolar

Ancak, bu noktada Türkiye'nin farklı konumuna dikkat çekmek yerinde olacaktır. Türkiye, Batılı değerlere ve güçlü bir ekonomiye sahip ve nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir ülke olarak, doğu ile batı, kuzey ile güney arasındaki "kırılma hattı"nın tam üzerinde bulunmaktadır. Ülkenin sahip olduğu jeostratejik önem de bu konumu destekler niteliktedir. Bu özellikleri ile Türkiye, gelişmiş ülkeler ligine yükselme potansiyeline sahip bir ülke olarak ortaya çıkmakta ve dolayısı ile bir rakip olarak algılanmaktadır.

Ancak unutulmaması gereken bir husus, Türkiye'nin, gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşma yolunda Batının mali ve teknik desteğine büyük ölçüde gereksinim duymasıdır. Türkiye'nin elinde son derece zengin kaynaklar bulunduğu doğrudur, fakat geride bırakılan yıllar içinde bu kaynaklardan akılcı bir şekilde yararlanma yollarının geliştirilemediği de ortadadır. Bu durumda, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması için Batının ve daha spesifik olarak AB'nin yardımını almak kaçınılmaz olmaktadır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu durum o kadar açıktır ki, AB içindeki Türkiye karşıtı güçler bu durumu her fırsatta istismar etme yoluna gidebilmektedirler. Örneğin, AP'nda, Türkiye'ye yapılacak mali yardımı engelleme amaçlı propaganda için gerekçe hazır bulunmaktadır: "Eğer Türkiye şu veya bu konuda istenilen şekilde davranmıyorsa, yapılacak mali yardımlar tekrar gözden geçirilmelidir veya şarta bağlanmalıdır." Geçmişte Yunanistan vetosu ardına gizlenmiş olan bu düşünce, Helsinki sonrasında yaşanan yumuşama ortamında kendine yeni kılıflar arama yoluna gitmiştir.

AP'nda Türkiye'ye yönelik mali yardımlar konusunda yapılan son girişimler yukarıda belirtilen hususları teyit eder niteliktedir: AP, MEDA programı kapsamında Türkiye'ye yapılacak yaklaşık 800 milyon Euro tutarındaki yardımın "Güneydoğu Anadolu Bölgesinin sosyal ve ekonomik kalkınması" yönünde kullanılması koşulunu getiren bir raporu Eylül 2000 tarihinde onaylamıştır. Birlik üyesi olmayan tüm Akdeniz ülkelerine yönelik olarak hazırlanan MEDA paketi kap-

samında yalnızca Türkiye'yi hedef alan özel bir şartın getirilmesi dikkat çekici ve düşündürücüdür.

Buna ek olarak, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yönelik olarak Fransız parlamenter Philippe Morillon tarafından hazırlanan ve yaklaşık 135 milyon Euro tutarında bir yardımı öngören diğer bir mali yönetmeliğin taslak metnine de, Türkiye'nin iç işlerine müdahale niteliği taşıyan benzer şartlar derç edilmiş bulunmaktadır. Türkiye ile AB ilişkilerinin büyük bir ivme kazandığı bir dönemde ve özellikle katılma ortaklığının oluşturulmasının hemen öncesinde AP'nun yukarıda özetlenen yapıcılıktan uzak girişimleri, AB'nin yıllardan beri ülkemize karşı yerine getirmedeği mali yükümlülüklerinin önüne yeni engellerin çıkartılması çabası olarak algılanmıştır.

Son olarak, konuya karşılıklı yükümlülükler açısından bakmak yararlı olacaktır. Geline nokta şüphesiz her iki taraf için de birtakım yükümlülükler mevcut bulunmaktadır. Türkiye, Avrupa entegrasyonu-na katılma kararlılığını yıllar önce açıklamış bir ülke olarak, gelecekte bir parçası olacağı topluluğun üyelik şartlarını yerine getirmek durumundadır. AB ise, diğer aday ülkelere yaptığı gibi, gelecekteki üyesi olarak gördüğü Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını sağlama yolunda gerekli siyasi, mali, ekonomik ve teknik desteğini vermek zorundadır. Bu yükümlülük, 36 yıllık ortaklığın ve Topluluk üyeliğine aday ülkeler arasında adaleti gözetmenin bir gereğidir. Tarafların birbirini yükümlülüklerini yerine getirmemekle tehdit etme yoluna gitmeleri, ilişkilerin felsefesini zedelemekten başka bir sonuç doğurmayacaktır. Yükümlülüklerin samimiyetle yerine getirilmesi, kısa vadede olmasa da, orta vadede sorunların çözümüne büyük bir katkıda bulunacaktır. Siyaset ve ekonomi arasındaki etkileşim bu noktada çok önemlidir. Öyle ki, siyasi ilişkilerdeki bir bozulma teknik görüşmelerin kesilmesine yol açabilecek, diğer taraftan üyeliğin hukuki ve mali alt yapısının oluşturulması sürecinde ortaya çıkabilecek pürüzler siyasi ilişkileri keskinleştirebilecektir. Siyasi, ekonomik, hukuki, teknik, mali ve hatta kültürel çalışmaların eşzamanlı olarak ve

koordinasyon içinde yürütülmesi, Türk ve Avrupa kamuoyu arasında karşılıklı anlayışı sağlayacak ve Türkiye'nin tam üyeliği fikrini her geçen gün biraz daha somutlaştıracaktır.

TÜRKİYE'NİN AVANTAJLARI

AB'ne tam üyelik ne kadar zaman alacaktır? Bu soruyu cevaplamak gerçekten kolay değildir. Ancak, diğer aday ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin tam üyelik sürecinde dikkati çeken avantajlara sahip olduğu görülmektedir¹. Bu avantajlardan en önemlileri aşağıda incelenmektedir:

İlk olarak, Türkiye, 1950'lerden itibaren demokratikleşme ve özellikle 1980'lerin başından bu yana da piyasa ekonomisinin uygulanması konusunda büyük atılımlar yapmış durumdadır. Diğer bir deyişle, Türkiye'de çok partili siyasi yaşamın ve piyasa ekonomisinin temelleri uzun yıllar önce atılmış bulunmaktadır. Aynı değerlendirmeyi, bağımsızlığını daha yeni kazanmış ve en fazla 10 yıllık bir piyasa ekonomisi ve Batılı anlamda demokrasi deneyimi bulunan öteki aday ülkeler için yapmak mümkün değildir. Bu noktadan hareketle, Türkiye'nin, AB müktesebatını üstlenirken devlet sistemi ve ekonominin temellerini ilgilendiren büyük sorunlar yaşamayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

İkinci olarak, 1996 yılı başından bu yana yürürlükte olan gümrük birliğinden kaynaklanan birtakım avantajları sıralamak mümkündür. AB'ne tam üye olmadan gümrük birliğine giden ilk ve tek ülke olan Türkiye, bu entegrasyon kapsamında Topluluk müktesebatının hatırı sayılır bir kısmını halihazırda üstlenmiş durumdadır. Uyumlaştırılan alanlar ithalat ve ihracat rejimleri, gümrük mevzuatı, rekabet hukuku, ticari standartlar gibi önemli ve uzmanlık isteyen konuları kapsamaktadır. Ülkemiz, ayrıca, AB'nin imzalamış olduğu uluslararası ticari anlaşmaları üstlenmiş ve malların menşeiini belirleyen Avrupa ticaret

(3) Birliğe aday ülkeler için bkz. Ek Harita

sistemine dahil olmuştur. Gümrük birliği aynı zamanda, AB ve Türkiye arasında rekabet kuralları, devlet yardımları gibi alanları da kapsayan çok daha ileri bir entegrasyonun sağlanması yolunu da açmış bulunmaktadır.

Gümrük birliği kapsamında Türkiye, ayrıca, iç pazarını Avrupa rekabetine açmış ve sanılanın aksine Avrupa endüstrisi ile rekabet edebilirliğini de kanıtlamış durumdadır. Bu durum, tam üyelik yolunda Türkiye'ye, diğer adaylarla karşılaştırılmayacak ölçüde büyük bir avantaj sağlamaktadır. Buna ek olarak, gümrük birliği kapsamında Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi ve tercihli ticari rejimleri üstlenildiğinden, Türk ekonomisi dünya rekabetine de açılmış ve ayakta kalmayı başarmıştır.

Diğer yandan, Hükümetimiz tarafından daha adaylığımız açıklanmadan alınmaya başlayan ve sıkı para/döviz politikalarına dayanan ekonomik istikrar tedbirleri de olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır. Bu durum, uluslararası ekonomik ve mali çevreler tarafından takdirle karşılanmaktadır. Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olduğunun resmen ilanı ile uluslararası yatırımcının güveni de sağlanmıştır. Türkiye bu şekilde, Maastricht kriterlerine de yakın zamanda uyum sağlayacağı mesajını vermiştir.

Helsinki sonuç belgesinde, tüm aday ülkelerin Topluluk müktesebatını iç hukuklarına aktarma ve etkin bir biçimde uygulama konusunda gösterecekleri performansa göre değerlendirileceği açıkça belirtildiği göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda sayılan hususların Türkiye'yi üyelik yarışında öne çıkaracağı açıktır. Mevcut ortam, insanımızın gerçek potansiyelini göstermek bakımından çok önemlidir. Şimdiye kadar eksikliği çekilen siyasi irade, toplumsal uzlaş ve önemli siyasi/ekonomik fırsatlar bir araya gelmiş durumdadır. Bu, değerlendirilmesi gereken tarihi bir fırsattır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Geride kalan yıllar içinde yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkiler Helsinki Zirvesi kararlarının ardından yeni bir ivme kazanmış bulunmaktadır. Esasen, her iki taraf da bu durumdan son derece hoşnuttur, çünkü Türkiye'nin AB'ne katılımı, her iki taraf için de önemli siyasi ve ekonomik kazanımları beraberinde getirecektir:

Türkiye, AB üyeliği ile modernleşme ve Batı ile bütünleşme çalışmalarını tamamlayacak ve Cumhuriyetin ilanından beri süren reformlarını pekiştirecektir. Diğer taraftan, bin yılı aşkın devlet geleneği, sürekli güçlenen ekonomisi ve artan jeostratejik önemi ile Türkiye, Avrupa entegrasyonunun gereksinim duyduğu açılımı sağlayacak potansiyele sahip bulunmaktadır. Türkiye aynı zamanda, Avrupa'daki oluşuma yeni bir tat, bir çeşni katacak ve tüm Türk-İslam dünyasının gelişmiş ülkeler ligindeki sözcüsü ve temsilcisi olacaktır. Avrupa Birliği ise, kendisinden farklı bir kültürü kabul ettiği, içine sindirebildiği ölçüde, gerçek bir uygarlığın temelini atacak duruma gelecek ve içindeki ilkel-ırkçı-radikal sesleri bertaraf etmeyi başaracaktır.

AB'ne üyelik büyük çaplı bir değişimi gerektirmektedir. Her değişim kuşkusuz sancılıdır ve zaman alır; fakat beraberinde olumlu yönde bir evrimi getiriyorsa değişimin zorluklarına katlanılabilir. Bu anlamda, tam üyelik süreci Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana gerçekleştirdiği en büyük atılım projelerinden birini teşkil etmek-te ve zorlukları göze alınmaktadır. Çünkü Türk milletinin hayat standardının yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

Bununla beraber, bu sürecin yalnızca Türkiye'ye külfet getireceğini, AB açısından sancısız olacağını düşünmek gerçekçi değildir. AB, bir taraftan kendi içindeki "genişleme (widening) mi? derinleşme (deepening) mi?" tartışmalarına çözüm bulmaya çalışırken, diğer taraftan 13 yeni üyeyi kabul etmeye hazırlanmaktadır. Buradan da açıkça anlaşılacağı gibi, her iki taraf da ortak çıkarlar temelinde işbirliğine ve karşılıklı anlayışa ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle, tarafların birbirinin güvenlerini zedeleyecek davranışlardan kaçınması entegrasyon sürecinin gelecekteki başarısını belirleyecektir.

E K L E R

TÜRKİYE-AB MALİ İLİŞKİLERİ¹

GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖNCESİNDE TÜRKİYE'YE VERİLMESİ ÖNGÖRÜLEN MALİ KAYNAKLAR

TABLO-1

YARDIMIN TÜRÜ	DÖNEM	MİKTAR	GERÇEKLEŞEN
1. Mali Protokol (kredi)	1964-1969	175 mEURO	175 milyon EURO
2. Mali Protokol (kredi)	1971-1977	220 mEURO	220 milyon EURO
Tamamlayıcı Protokol	1971-1997	47 mEURO	47 milyon EURO
3. Mali Protokol (kredi)	1979-1982	310 mEURO	310 milyon EURO
Özel İşbirliği Fonu (hibe)	1982-1986	75 mEURO	75 milyon EURO
4. Mali Protokol (AYB- kredi+Bütçe-hibe) ²	1982-1986	600 mEURO	0/225 mEURO'luk AYB kredisi ve 375 mEURO'luk hibe kullanılamamıştır)
Özel Mali İşbirliği(hibe)	1993	3 mEURO	3 milyon EURO
TOPLAM		1.430 mEURO	830 milyon EURO

(1) Tablolar Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanmıştır.

(2) Yunanistan'ın vetosu nedeniyle kullanılamamıştır.

GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE'YE VERİLMESİ ÖNGÖRÜLEN MALİ YARDIMLAR

TABLO-2

YARDIMIN TÜRÜ	DÖNEM	MİKTAR	GERÇEKLEŞEN
1996 yılında başlayan beş yıllık bir dönem için (AB Bütçesi-Hibe)'	1996-2000	375 mEURO	0
Gümrük Birliğinin ardından Türkiye'nin rekabet gücünün iyileştirilmesi için (AYB-Kredi)	1996-2000	750 mEURO (sözlü taahhüt)	AB Komisyonu GB kapsamında taahhüt edilen bu meblağın 450 milyon EURO'luk bölümü için bir yönetmelik hazırlayarak Konsey'e sunmuştur.
YAP çerçevesinde (1992-1996) (Telekomünikasyon, enerji, çevre, ulaştırma altyapısı için AYB kaynaklarından)'	1992-1996	300-400 mEURO	331 mEURO
Avrupa-Akdeniz Süreci (MEDA-hibe)'	1995-1999	375 mEURO	52 milyon EURO
Avrupa-Akdeniz Süreci (AYB-kredi)'	1997-1999	300 mEURO	59 milyon EURO
İdari İşbirliği (hibe)	1996-2000	3 mEURO	3 milyon EURO
TOPLAM		2.203 mEURO	444 milyon EURO

(3) Yunanistan'ın vetosu nedeniyle kullanılamamıştır

(4) AB'nin Akdeniz sürecine dahil ülkelere kullandığı mali imkânlar olup, GB olmasa da kullanılacak bir kaynaktır

ADAYLIK SÜRECİNDE TÜRKİYE'YE VERİLMESİ ÖNGÖRÜLEN MALİ YARDIMLAR

TABLO-3

YARDIMIN TÜRÜ	DÖNEM	MİKTAR	TAAHHÜT
Deprem nedeniyle verilen Konut Yardımı AB Butçesi(Hibe)		30 mEURO	14 Eylül tarihli ıttibariyle kullanıma hazırdır
Deprem Yardımı (Yeniden İmar) (AYB Kredi)	2000-2002	600 mEURO (450 proje kredisi+150 KOBİ)	450 milyon EURO'nun 150 milyon EURO'su, 150 milyon EURO'luk KOBİ yardımının 75 milyon EURO'luk kısımlı imzalanmıştır
Avrupa Stratejisi Kapsamında (AB Butçesi-Hibe)	2000-2002	150 mEURO (135 + 15)	2000 yılı için 49 417 milyon EURO ayrılmıştır
MF-DA II (AB Butçesi-Hibe)	2000-2002	381 mEURO	Yılda ortalama 127 milyon EURO
EUROMED (AYB-Kredi)	2000-2006	1 470 mEURO	Yılda 210 milyon EURO
Makro ekonomik Yardım AB Butçesi		200 mEURO	Gerektiğinde kullanılmak üzere
Katılım Öncesi Yardım Belirsiz	2000-2002	Belirsiz	Tüm aday ülkelere 3 yıl içerisinde 8 5 milyar EURO tahsis edilecektir
TOPLAM		2.801 mEURO (531 mEURO hibe+2.270 mEURO kredi	611.4 milyon EURO

(5) Henüz kesinleşmemiştir. % 60 ı yapısal ve sektörel uygulama programlarına, % 35 ı AB ile bütünleşme sürecine, % 5'i sivil toplum ve insanı boyuta ayrılmıştır. Bu bağlamda, 150 milyon EURO tutarındaki iki eşit dilimden oluşan hibenin tahsisı ile ilgili yönetmelikte, ikinci dilimin serbest bırakılması, Türkiye'nin canlı hayvan ve et ithaline uyguladığı kısıtlamanın kaldırılması koşuluna bağlanmıştır. Bunun tarafımızdan kabul edilmeyeceği AB Komisyonu na bildirilmiştir.

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELER VE ADAY ÜLKELER

AB üyesi ülkeler

AB'ne aday ülkeler

TBMM
Kütüphanesi

200102577